

Π 13 ΑΤ – Τ. ΜΑΝΙΑΤΗ

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Α. ΛΕΞΙΚΑ – ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ

- Δ. Δημητράκος, *Μέγα Λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*, Αθήναι 1964.
  - Ch. Du Fresne **Du Cange**, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, I-II, Lugduni 1688 [= 1958].
  - Ch. Du Fresne **Du Cange**, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis*, Lugduni 1883-1887 [= 1954], νεώτερη έκδοση.
  - Εμμ. **Κριαράς**, *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας 1100-1669*, 1-18 κ.εξ., Θεσσαλονίκη 1968-2013 κ.εξ.
  - G.W.H. **Lampe**, *A Patristic Greek Lexicon*, 1-5, Oxford 1961-65.
  - H.G. **Liddell** - R. **Scott** (- Μ. Κωνσταντινίδης), *Μέγα Λεξικόν της ελληνικής γλώσσης*, μτφρ. Ξ. Μόσχου, Αθήναι 1907 (ανατύπωση, Αθήνα 1969, 1997, 2006).
  - E.A. **Sophocles**, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (from B.C. 146 to A.D. 1100)*, I-II, New York 1887.
  - E. **Trapp** - W. **Hörandner**, *Lexikon zur byzantinischen Gräzitat, besonders des 9.-12. Jahrhunderts*, 1-6 + 4 suppl., Wien 1994 κ.εξ.
- ❖ A.P. **Kazhdan** κ.ά., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, 1-3, New York-Oxford 1991. (= **ODB**)
- ❖ *Prosopographisches Lexikon der Palaeologenzeit*, 1-12 + Add./Corr., Wien 1976-1994 κ.εξ. (= **PLP**)

Dictionnaire d'archéologie chrétienne
Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique
Dictionnaire de théologie catholique
Lexikon für Theologie und Kirche
Lexikon des Mittelalters
Der Kleine Pauly, Lexikon der Antike
Reallexikon der Antike und Christentum
Reallexikon für Byzantinistik

Encyclopädie der Islam
Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια
Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft
Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια
Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού

❖ *Concordantiae Παλαιάς Διαθήκης & Καινής Διαθήκης*

❖ *Tusculum* - *Lexikon griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters / Dictionnaire des auteurs grecs et latins de l'antiquité et du moyen age*

B. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

B.α. ΓΕΝΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ Ιστορίας

B.β. ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΓΑ για τις ιστορικές Πηγές

B.γ. ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

[* Κυρίως, μελέτες γραμμένες ή μεταφρασμένες στην ελληνική, οι οποίες καλύπτουν το σύνολο ή μέρος της εξεταζόμενης χρονικής περιόδου.]

B.α. ΓΕΝΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ Ιστορίας (324-1453)

Εισαγωγικά και για την περίοδο 324-1081:

- ❖ Κ. Άμαντος, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τ. 2, Αθήνα 1936, 1957.
- ❖ Μ. Angold, *Βυζάντιο. Η γέφυρα από την αρχαιότητα στο Μεσαίωνα*, Αθήνα 2003 (εκδόσεις Λιβάνη). [= M.Angold, *Byzantium: the Bridge from Antiquity to the Middle Ages*, London: Phoenix 2002.]
- ❖ Ν. Η. Baynes – Η. St. L. B. Moss, *Βυζάντιο: Εισαγωγή στο Βυζαντινό Πολιτισμό*, μτφρ. Δ. Σακκάς, Αθήνα 1981 [= *Byzantium. An Introduction to East Roman Civilization*, Oxford 1948]
- ❖ Η.-G. Beck, *Η βυζαντινή χιλιετία*, (ελλ. μετάφρ. Δημ. Κούρτοβικ), Αθήνα 1992 [= *Das byzantinische Jahrtausend*, München 1978]
- ❖ *Ο Βυζαντινός κόσμος*, τ. Α', *Η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (324-641)*, εκδ. Morrisson C. et al., Αθήνα 2007 (εκδόσεις Πόλις) [= *Le monde byzantin, I: L'Empire romain d'Orient (330-641)*, Paris 2004], τ. Β', *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία (641-1204)*, εκδ. J.-Cl. Cheynet et al., ελληνική μετάφραση: Αναστασία Καραστάθη, Αθήνα 2011 [= *Le monde byzantin, II: L'Empire Byzantin (641-1204)*, Paris 2006].
- ❖ *(The) Cambridge Medieval History*, μτφρ. Ντουντού Σαούλ, *Η Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. 1-2, Αθήνα 1979 (εκδόσεις Μέλισσα). [= *The Byzantine Empire*, ed. Joan M. Hussey, στο *Cambridge Medieval History*, vol 1-2, Cambridge 1966-1967].
- ❖ Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*, τ. Α'-Β' 1-2 (324-1081), Θεσσαλονίκη 1992, 1993, 1997.
- ❖ Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *Το πολίτευμα και οι θεσμοί της βυζαντινής αυτοκρατορίας, 324-1204*, Αθήνα 2004.
- ❖ Α. Guillou, *Ο βυζαντινός πολιτισμός*, Αθήνα 1998 (εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα). [= A. Guillou, *La Civilisation Byzantine*, Paris 1974]
- ❖ *Ιστορία του Βυζαντίου*, επιμ. C. Mango, μτφρ. Όλγα Καραγιώργου, επιμ. ελλ. έκδ. Γιασμίνια Μουσειδου, Αθήνα 2006. [= *The Oxford History of Byzantium*, Oxford 2002]
- ❖ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ζ', Η', Αθήνα 1978, 1979 (Εκδοτική Αθηνών).
- ❖ Ι. Καραγιαννόπουλος, *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α'-Β', Αθήνα 1983, 1984 (εκδόσεις Βάνιας).

- ❖ R.-J. **Lilie**, *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Ιστορία*, μετάφραση Χρ. Δ. Τσατσούλης, επιμ. Χρ. Σταυράκος εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2011 [*Einführung in die byzantinische Geschichte*, Stuttgart 2007].
- ❖ C. **Mango**, *Βυζάντιο. Η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*, ελλ. μτφρ. Δ. Τσουγκαράκης, Αθήνα 1988 [= *Byzantium. The empire of New Rome*, London 1980].
- ❖ G. **Ostrogorsky**, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τ. Α'-Β', μτφρ. Ι. Παναγόπουλος- επιστ. εποπτεία Ευ. Χρυσός, [εκδ. «Βασιλόπουλος»] Αθήνα 1981/2008.
- ❖ Δ. **Ζακυθηνός**, *Βυζαντινή Ιστορία 324-1071*, Αθήνα 1977.

Πρβλ. για τη βυζαντινή κοινωνία και γενικά τον άνθρωπο και τη ζωή του στο Βυζάντιο:

- ❖ Φ. **Κουκουλές**, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Α'-ΣΤ', Αθήνα 1948-1955.

Πρβλ. για την κατά θέματα και χρονική εξέλιξη διαπραγμάτευση της κοινωνικο-οικονομικής πραγματικότητας – βλ. και όρους στον Γενικό Πίνακα:

- ❖ *Οικονομική Ιστορία του Βυζαντίου από τον 7ο έως τον 15ο αιώνα*, Αγγελική Ε. Λαΐου (γεν. εποπτεία) – Cécile Morrisson, Χ. Μπούρας, Ν. Οικονομίδης, Κ. Πιτσάκης (επιστημ. Επιτροπή), αναθεωρημένη έκδοση σε μτφρ. (της αγγλ. έκδοσης του 2002), τ. Γ', [εκδ. «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης/Μ.Ι.Ε.Τ.»] Αθήνα 2006.
- ❖ Αγγελική **Λαΐου** – Cécile **Morrisson**, *Η βυζαντινή οικονομία* (μτφ. από την αγγλ. έκδ. του 2007 Δ. Κυρίτσης), [Εκδόσεις Παπαδήμα] Αθήνα 2010.

Για την περίοδο 1081-1453:

- ❖ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ', [Εκδοτική Αθηνών] Αθήνα 1979. [**Αναλυτική κατά θέματα διαπραγμάτευση από ειδικούς Βυζαντινολόγους, που απευθύνεται και στο ευρύτερο κοινό – βλ. τα αντίστοιχα κεφάλαια.**]
- ❖ Ι. **Καραγιαννόπουλος**, *Το Βυζαντινό κράτος*, [εκδ. «Βάνιας»] Θεσσαλονίκη 1996 (και ανατυπώσεις). [**Σύντομη επισκόπηση των γεγονότων και διαχρονική θεματική, με παράθεση γενικής και ειδικής βιβλιογραφίας.**]
- ❖ D. **Obolensky**, *Η Βυζαντινή Κοινοπολιτεία. Η Ανατολική Ευρώπη 500-1453*, μτφρ. (από την αγγλ. έκδοση του 1971) Γ. Τσεβρεμές, τ. Α'-Β', [εκδ. «Βάνιας»] Θεσσαλονίκη 1991. [**Σχετικά με γεωγραφικές περιοχές, λαούς και κράτη, όπου η βυζαντινή επιρροή ήταν και είναι εμφανής.**]
- ❖ G. **Ostrogorsky**, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, τ. Γ' (1081-1453), μτφρ. Ι. Παναγόπουλος – επιστ. εποπτεία Ευ. Χρυσός, [εκδ. «Βασιλόπουλος»] Αθήνα 1981/2008. [**Επειδή πρόκειται για μετάφραση γερμανικής έκδοσης του 1963 και μάλλον σύντομη επισκόπηση, προτείνεται σε συνδυασμό με άλλες πλέον σύγχρονες μελέτες, που εμβαθύνουν σε σημαντικά τμήματα ή θέματα της περιόδου.**]

- ❖ Σπ. Βρυώνης, *Η καθ' ημάς Ανατολή. Η πνευματική παράδοση του Μεσαιωνικού Ελληνισμού στον Σλαβικό και τον Ισλαμικό κόσμο*, μτφρ. (από την αγγλ. γλώσσα) Λία Γυιόκα [εκδ. «Βάνιας»] Θεσσαλονίκη 1995. [**Η Βυζαντινή επιρροή και η αντιστοιχία θεσμών και πολιτισμού στην Αν. Ευρώπη, τα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο.**]
- ❖ Σπ. Βρυώνης, *Η παρακμή του μεσαιωνικού Ελληνισμού στη Μικρά Ασία και η διαδικασία εξισλαμισμού (11ος-15ος αιώνας)*, μτφρ. (από την αγγλ. έκδοση του 1971/1986) Κάτια Γαλαταριώτου, [εκδ. «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης/Μ.Ι.Ε.Τ.»] Αθήνα 1996. [**Εξαιρετικά τεκμηριωμένη και αναλυτική διαπραγμάτευση της πορείας του Βυζαντίου σε αντιπαράθεση με το Ισλάμ και σύγκρουση με τους Τούρκους, καθώς και της μεταβυζαντινής πραγματικότητας στον ίδιο χώρο.**]

Για την περίοδο 1081-1204:

- ❖ Μ. Angold, *Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μια πολιτική ιστορία*, μτφρ. (από την αγγλ. έκδοση του 1984) Ευαγγελία Καργιανιώτη, [εκδ. «Παπαδήμας»] Αθήνα 1997/2004.
- ❖ Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*, τ. Γ'1 (1081-1204), Θεσσαλονίκη 2001. [**Αναλυτική διαπραγμάτευση της περιόδου με παράθεση και ειδικής βιβλιογραφίας.**]
- ❖ Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Βυζαντινού Κράτους*, τ. Γ': *Ιστορία υστερας Βυζαντινής περιόδου*, Μέρος Α': *Τελευταίες λάμπεις (1081-1204)*, [εκδ. «Βάνιας»] Θεσσαλονίκη 1990/2000. [**Αναλυτική χρονολογική ιστορία της περιόδου.**]

Για την περίοδο 1204-1261:

- ❖ Μ. Angold, *A Byzantine Government in Exile. Government and Society under the Laskarids of Nicaea (1204-1261)*, Oxford 1975.
- ❖ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea, the Story of an Empire in Exile*, London [1912] (= ανατύπωση, Amsterdam 1964).
- ❖ Hélène Glykatzi-Ahrweiler, *La politique agraire des empereurs de Nicée, Byzantion* 28 (1959) 51-66, 135-136.
- ❖ D. Nicol, *The Despotate of Epiros 1204-1267*, Oxford 1987.
- ❖ D. Nicol, *The Despotate of Epiros 1267-1479. A Contribution to the History of Greece in the Middle Ages*, Cambridge 1984. / Και σε ελλ. μετάφραση: *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου 1267-1479. Μια συνεισφορά στην Ιστορία της Ελλάδος κατά τον Μεσαίωνα*, [εκδ. «Ελληνική Ευρωεκδοτική»] Αθήνα 1991.
- ❖ Αλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα, *Νίκαια και Ήπειρος τον 13ον αιώνα. Ιδεολογική αντιπαράθεση στην προσπάθειά τους να ανακτήσουν την αυτοκρατορία*, [εκδ. «Βάνιας»] Θεσσαλονίκη 1990/2000.

Για την περίοδο 1204-1453:

- ❖ D.M. Nicol, *Το τέλος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, μτφρ. (από την αγγλ. έκδοση του 1979) Μ. Μπλέτας, [εκδ. «Καρδαμίτσα»] Αθήνα 1997.

Για την περίοδο 1261-1453 (και μτγν.):

- ❖ D.M. Nicol, *Οι τελευταίοι αιώνες του Βυζαντίου 1261-1453*, μτφρ. (από την αγγλ. έκδοση του 1972) Στ. Κομνηνός, [εκδ. «Παπαδήμας»] Αθήνα 1996/2005.

[Πρβλ. για το Δεσποτάτο του Μυστρά:]

- ❖ D.A. Zakythinios, *Le despotat grec de Morée*, τ. I-II, έκδ. Chryssa Maltezos Paris 1932 - Αθήνα 1953, (= ανατύπωση [Variorum Reprints] London 1975).

[Πρβλ. για την Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας:]

- ❖ W. Miller, *Τραπεζούντα. Η τελευταία ελληνική αυτοκρατορία της βυζαντινής εποχής 1204-1461*, μτφρ. (από την αγγλ. έκδοση του 1926), [εκδ. «Κυριακίδης»] Αθήνα 2002.
- ❖ S.P. Καρρον / Σ.Π. Κάρποβ, *Ιστορία της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας*, μτφρ. (από την ρωσ. Έκδοση του 2007) Ευγενία Κριτσέφσκαγια – Αγγελική Ευσταθίου, [I.I.E. / E.I.E.] Αθήνα 2017.

*****

Β.β. ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΓΑ για τις γραπτές ιστορικές Πηγές και τη Βυζαντινή Λογοτεχνία

- ❖ H. Hunger, *Βυζαντινή λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τόμ. Β΄ - *Ιστοριογραφία, φιλολογία, ποίηση*, μτφρ. (από την γερμ. έκδοση του 1978) Τ. Κόλιας, Κατερίνα Συνέλλη, Γ.Χ. Μακρής, Ι. Βάσσης, [εκδ. «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης / ΜΙΕΤ»] Αθήνα 1997² [**Αναλυτικά περί των ιστορικών πηγών αυτών των κατηγοριών - πρβλ. και άλλων κατηγοριών πηγές στους τόμους Α΄ και Γ΄ του ίδιου έργου.**]
- ❖ H. Hunger, *Ο κόσμος του βυζαντινού βιβλίου. Γραφή και ανάγνωση στο Βυζάντιο*, μτφρ. (από την γερμ. έκδοση του 1989) Γ. Βασίλαρος – επιμ. Τ. Κόλιας, [εκδ. «Καρδαμίτσα»] Αθήνα 1995. [**Χειρόγραφα και αντιγραφή πηγών. Λόγιοι και εγγραμματοσύνη στο Βυζάντιο. Βιβλιοθήκες.**]
- ❖ I.E. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί της Βυζαντινής Ιστορίας*, [εκδ. «Πουρνάρας»] Θεσσαλονίκη 1978⁴. [**Βασικά στοιχεία για τις ιστορικές πηγές της περιόδου και προσωπογραφικά - εργογραφικά των ιστορικών συγγραφέων. Δεν περιλαμβάνονται, βεβαίως, οι πρόσφατες εκδόσεις των πηγών.**]
- ❖ Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, [εκδ. «Κανάκη»] τ. Α΄-Δ΄, Αθήνα 1997-2014 [**Αναλυτικά περί συγγραφέων ιστορίας.**]

*****

Β.γ. ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ: Συλλογικοί τόμοι και Πρακτικά συνεδρίων / Μονογραφίες και Άρθρα

- Ελένη **Ahrweiler/Αρβελέρ**, *Μοντερνισμός και Βυζάντιο*, [Όψεις της Βυζαντινής Κοινωνίας, 1 - Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν] Αθήνα 1992.
- J. W. **Barker**, *Manuel II Palaeologus (1391-1425). A study in late Byzantine statesmanship*, New Brunswick 1968.
- **Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ΄ αιώνα**, [Ε.Ι.Ε./Ι.Β.Ε. - Διεθνή Συμπόσια, 3] Αθήνα 1996.
- **Byzantium in the Ninth Century: Dead or Alive?**, *Papers from the Thirtieth Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, March 1996* [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications 5], εκδ. L. Brubaker, Aldershot / Brookfield / Singapore / Sidney 1998.
- **Χρήμα και αγορά στην εποχή των Παλαιολόγων 13ος-15ος αι.**, επιστημονική επιμέλεια Ν.Γ. Μοσχονάς [Ε.Ι.Ε./Ι.Β.Ε. - Το Βυζάντιο σήμερα, 4] Αθήνα 2003.
- Ειρήνη **Χρήστου**, *Έργα και ημέρες δυτικών απεσταλμένων στην Κωνσταντινούπολη (από την εποχή της εικονομαχίας ως το Σχίσμα, 726 – 1054)* [Ίδρυμα Γουλανδρή – Χορν], Αθήνα 2000.
- G. **Dagron**, *Η γέννηση μιας πρωτεύουσας* (ελλ. μετάφραση Μαρίνα Λουκάκη), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης Αθήνα 2000.
- **Έγκλημα και τιμωρία στο Βυζάντιο**, εκδ. Σπ. Τρωϊάνος [Ίδρυμα Γουλανδρή - Χορν], Αθήνα 1997.
- **Το εμπόλεμο Βυζάντιο (9ος-12ος αι.)**, επιστημονική επιμέλεια Κ. Τσικνάκης, [Ε.Ι.Ε./Ι.Β.Ε. - Διεθνή Συμπόσια, 4 - Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν] Αθήνα 1997.
- J. **Ferluga**, *La ligesse dans l'empire byzantin. Contribution à l'étude de la féodalité à Byzance*, *Zbornik Radova Vizantološkog Instituta (= Recueil des Travaux)* 7 (1961) 97-123.
- Lynda **Garland**, *Βυζαντινές αυτοκράτειρες. Γυναίκες και εξουσία στο Βυζάντιο, 527-1204*, ελλ. Μτφρ. Νάνσυ Κουβαράκου, Αθήνα 2000 [= *Byzantine empresses, women and power in Byzantium (527-1204)*, New York 1999]
- Κ. **Γιαννακόπουλος**, *Ο αυτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Δύση 1258-1282*, μτφρ. (από την αγγλική έκδοση του 1959) Κ. Πολίτης, Αθήνα 1969.
- Κ. **Γιαννακόπουλος**, *Βυζάντιο και Δύση. Η αλληλεπίδραση των αμφιθαλών πολιτισμών στον Μεσαίωνα και στην ιταλική αναγέννηση*, μτφρ. (από την αγγλική έκδοση του 1976) Ε. Βαρουζάκη, Αθήνα 1985.
- Κ. **Γιαννακόπουλος**, *Μεσαιωνικός Δυτικός Πολιτισμός και οι κόσμοι του Βυζαντίου και του Ισλάμ*, Θεσσαλονίκη 1993. [= Geanakoplos D.J., *Medieval Western civilization and the Byzantine and Islamic worlds*, Lexington 1979].
- Α. Ε. **Γκουτζιουκώστας**, *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος-12ος αιώνες). Τα κοσμικά δικαιοδοτικά όργανα και δικαστήρια της πρωτεύουσας* [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται 37], Θεσσαλονίκη 2004.
- Απ.Α. **Γλαβίνας**, *Η επί Αλεξίου Κομνηνού (1081-1118) περί ιερών σκευών, κειμηλίων και αγίων εικόνων έρις (1081-1095)*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 6 - Κέντρον Βυζαντινών Ερευνών] Θεσσαλονίκη 1972.
- Ελένη **Γλύκατση-Αρβελέρ**, *Η πολιτική ιδεολογία της βυζαντινής αυτοκρατορίας*, μτφ. Δρακόπουλος Τ., εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 1977 [= *L'idéologie politique de l'empire byzantine*, Paris 1975].

- **A. Harvey**, *Οικονομική ανάπτυξη στο Βυζάντιο, 900-1200*, μτφρ. (από την αγγλική έκδοση του 1989) Ελένη Σταμπόγλη, [εκδ. «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης / ΜΙΕΤ»] Αθήνα 1997.
- **(Η) Καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο, Τομές και συνέχειες στην ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση**, Αθήνα 1989 (έκδοτης ΚΒΕ/ΕΙΕ).
- **Ι. Καραγιαννόπουλος**, *Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών*, Θεσσαλονίκη 1988.
- **Ι. Καραγιαννόπουλος**, Συμβολή στην αγροτική ιστορία του μεταγενέστερου βυζαντινού Κράτους, *Επιστημονική Επετηρίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 21 (1983) 165-200.
- **Π. Κατσώνη**, *Μια επταετία κρίσιμων γεγονότων. Το Βυζάντιο στα έτη 1366-1373. (Η διαμάχη Ανδρόνικου και Ιωάννη Ε' των Παλαιολόγων)*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 33] Θεσσαλονίκη 2002.
- **A. Kazhdan – S. Franklin**, *Μελέτη της λογοτεχνίας του 11ου και του 12ου αιώνα*, μτφρ. (από την αγγλ. έκδοση του 1984) Μαριάννα Αυγερινού – επιμ. Β. Κατσαρός, [εκδ. «Παπαδήμας»] Αθήνα 2007.
- Αθηνά **Κόλια-Δερμιτζάκη**, *Ο βυζαντινός «ιερός πόλεμος». Η έννοια και η προβολή του θρησκευτικού πολέμου στο Βυζάντιο* [Ιστορικές Μονογραφίες, 10], Αθήνα 2001.
- **Γ. Τ. Κόλιας**, *Εκκλησία και αυτοκράτωρ εις το Βυζάντιον*, Αθήνα 1959.
- Αγγελική **Λαϊού-Θωμαδάκη**, *Η αγροτική κοινωνία στην ύστερη βυζαντινή εποχή*, μτφρ. (από την αγγλ. έκδοση του 1977) Αγλαΐα Κάσδαγλη, [εκδ. «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης / ΜΙΕΤ»] Αθήνα 1987.
- **Γ. Λεβενιώτης**, *Η πολιτική κατάρρευση του Βυζαντίου στην Ανατολή. Το ανατολικό σύνορο και η κεντρική Μικρά Ασία κατά το β' ήμισυ του 11ου αι.* [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 43, Α`-Β`], Θεσσαλονίκη 2007.
- **P. Lemerle**, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός. Σημειώσεις και παρατηρήσεις για την εκπαίδευση και την παιδεία στο Βυζάντιο από τις αρχές ως τον 10ο αι.*, ελλ. μτφρ. Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1981 [= *Le premier humanisme byzantin. Notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance des origines au Xe siècle*, Paris 1974].
- **P. Magdalino**, *Η αυτοκρατορία του Μανουήλ Α' Κομνηνού, 1143-1180*, μτφρ. (από την αγγλική έκδοση του 1993) Αγλαΐα Κάσδαγλη, [εκδ. «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης / ΜΙΕΤ»] Αθήνα 2008.
- *Η Μακεδονία κατά την εποχή των Παλαιολόγων, Β' Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 14-20 Δεκεμβρίου 1992*, επιστ. επιμ. Θ. Ζήσης, Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, Β. Κατσαρός, [Διεθνή Συμπόσια για τη Μακεδονία] Θεσσαλονίκη 2002.
- Τρ. **Μανιάτη-Κοκκίνη**, *Αυτοκρατορικές και ηγεμονικές δωρεές προς ξένους και από ξένους στο βυζαντινό χώρο (12^{ος}-15^{ος} αι.)*, [Το Βυζάντιο και οι ξένοι, 5 - Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν] Αθήνα 2003.
- Τρ. **Μανιάτη-Κοκκίνη**, *Πρόνοια-οικονομία και μοναχοί-λαϊκοί. Η διεκδίκηση των οικονομικών προνομίων στη Μακεδονία (12ος-15ος αι.)*, *Αφιέρωμα στη Μνήμη του Καθηγητή Ιωάννη Ε. Καραγιαννόπουλου - Βυζαντινά* 21 (2000) 251-270.
- Τρ. **Μανιάτη-Κοκκίνη**, *Προνομακές παραχωρήσεις του σέρβου αυτοκράτορα Στεφάνου Dušan (1344-1355), Βυζάντιο και Σερβία κατά τον 14^ο αιώνα*, [Ε.Ι.Ε.Π.Β.Ε. - Διεθνή Συμπόσια, 3] Αθήνα 1996, σ. 299-329.

- Βασιλική **Νεράντζη-Βαρμάζη**, Το Βυζάντιο και η Δύση (1354-1369). Συμβολή στην ιστορία των πρώτων χρόνων της μονοκρατορίας του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου, [Εταιρεία Βυζαντινών Ερευνών 10 - εκδ. «Βάνιας»] Θεσσαλονίκη 1993.
- D.M. **Nicol**, *The reluctant emperor. A biography of John Cantacuzene, Byzantine Emperor and Monk c. 1295-1383*, Cambridge 1996.
- Κ. **Νικολάου**, *Η θέση της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία* [Ίδρυμα Γουλανδρή -Χορν], Αθήνα 1993.
- Μ. **Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου**, *Οι βαλκανικοί λαοί κατά τους μέσους χρόνους*, Θεσσαλονίκη 1992.
- Ν. **Oikonomides**, Byzantium between East and West (XIII-XV cent.), *Byzantinische Forschungen* 13 (1988) 319-332.
- Ν. **Οικονομίδης**, Οι βυζαντινοί δουλοπάροικοι, *Σύμμεικτα Κ.Β.Ε./Ε.Ι.Ε.* 5 (1983) 295-302.
- Ν. **Οικονομίδης**, Οι δύο Σερβικές κατακτήσεις της Χαλκιδικής τον ΙΔ΄ αιώνα, *Δίπτυχα* 2 (1980-81) 294-299.
- (Οι) **Περιθωριακοί στο Βυζάντιο**, Πρακτικά Ημερίδας [Ίδρυμα Γουλανδρή - Χορν], Αθήνα 1993.
- Μ. **Πλωρίτης**, *Το θέατρο στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1999.
- St. **Runciman**, *Η βυζαντινή θεοκρατία*, Αθήνα 1982 [=The Byzantine Theocracy, Cambridge 1977].
- (Οι) **Σκοτεινοί αιώνες του Βυζαντίου (7ος- 9ος αι.)** [Κ.Β.Ε. / Ε.Ι.Ε., Διεθνή Συμπόσια, 4], Αθήνα 2001.
- Ο. **Tafrafi / Ταφραλή**, *Η Θεσσαλονίκη από τις απαρχές έως τον ΙΔ΄ αιώνα*, μτφρ. (από τη γαλλική έκδοση του 1913) Αγγελική Νικολοπούλου, πρόλογος- επιμέλεια Α.Γ.Κ. Σαββίδης, [εκδ. «Τροχαλία»], Αθήνα 1994.
- *Η τέταρτη σταυροφορία και ο ελληνικός κόσμος*, Επιστ. επιμέλεια Ν.Γ. Μοσχονάς [I.B.E./E.I.E., Το Βυζάντιο σήμερα 5] Αθήνα 2008.
- N.G. **Wilson**, *Οι Λόγιοι στο Βυζάντιο* (ελλ. μτφρ. Νικ. Κονομής), Αθήνα 1991.
- D. **Zakythinos**, *Processus de féodalisation, L'hellénisme contemporain* (Αθήνα 1948) 499-514 / 1-16 (= D. **Zakythinos**, *Byzance: État, société, économie*, [Variorum Reprints] London 1973, αρ. XIII).

Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος – Νόμισμα